

2008. – № 621. – С. 61–68. 5. Берко А. Ю. Застосування баз даних: навч. посібник / А. Ю. Берко, О. М. Верес. – Львів: Ліга-Прес, 2007. – 208 с. 6. Конноли Т. Базы данных: проектирование, реализация и сопровождение. Теория и практика : учеб. пособие / Т. Конноли, К. Бегг, А. Страчан. – 2-е изд.; [пер. с англ.]. – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2000. – 1120 с. 7. Гарсиа-Молина Г. Системы баз данных: полный курс / Г. Гарсиа-Молина, Дж. Ульман, Дж. Уидом; [пер. с англ.]. – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2003. – 1088 с. 8. Крэнке Д. Теория и практика построения баз данных / Д. Крэнке. – 8-е изд. – СПб.: Питер, 2003. – 800 с. (Серия “Классика computer science”). 9. Дейт К. Дж. Введение в системы баз данных / К. Дж. Дейт. – 8-е изд.; [пер. с англ.]. – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2005. – 1328 с.

УДК 004, 347.78

О.Б. Вовк, В.А. Андруник

Національний університет “Львівська політехніка”,  
кафедра інформаційних систем та мереж

## ОБЪЕКТЫ ТА СУБЪЕКТЫ ФОТОГРАФИРОВАНИЯ У КОНТЕКСТЕ АВТОРСКОГО ПРАВА

© Вовк О.Б., Андруник В.А., 2009

**Досліджено проблеми, пов’язані з відношенням між суб’єктом фотографування та фотографом у контексті авторського права. Розглянуто також ситуації при використанні фотографій, на яких зображені суб’єкти фотографування, третіми особами.**

**Терміни – фотографія, авторське право, інтелектуальна власність.**

**This material studies problems that link the relation between a subject of the photography and a photographer in the context of copyright. The situations that use the photographs which depict subjects of the photography by third individuals are also examined.**

**Keywords – photography, copyright, intellectual property.**

### Вступ

Завдяки стрімкому розвитку цифрових технологій передавання та розповсюдження інформації стає повсякденним явищем. Інформація передається у вигляді об’єктів, що потенційно охороняються авторським правом: літературних, музичних та аудіовізуальних творів, ілюстрацій, малюнків, фотографій. Фіксація перелічених об’єктів в електронній формі спрощує можливість порушення прав авторів або їх правонаступників. У разі створення фотографічних зображень порушення авторських прав можуть відбуватись і відносно об’єкта фотографування, тобто особи, що позує фотографу.

Оскільки на багатьох фотографіях наявне зображення фізичної особи, то виникає необхідність розглянути права на такі фотографічні твори.

### Аналіз попередніх досліджень

Історично захист авторського права на твори мистецтва чи літератури в Україні розвивався так.

Ст. 96 розділу IV, що набула чинності 1 травня 1962 року щодо творів, на які поширюється авторське право, вказувала, що “авторське право розповсюджується на твори науки, літератури або мистецтва незалежно від форми і призначення твору, а також від способу його відтворення. Авторське право розповсюджується на твори, оприлюднені або не оприлюднені, але виражені в якій-небудь об’єктивній формі, що дозволяє відтворювати результат творчої діяльності автора в будь якому вигляді (рукопис, креслення, зображення, публічне мовлення або виконання, плівка, механічний або магнітний запис тощо)” [1].

Згідно з нормами ч. 2 ст. 473 ЦК УРСР, що діяв до ухвалення Закону України “Про авторське право і суміжні права”, умовою правової охорони фотографій була вимога про обов’язкову вказівку на кожному екземплярі твору імені автора, місця і року випуску твору в світ. Якщо ця вимога не виконувалася, на твір не поширювалося авторське право, а опубліковані фотографії ставали суспільним надбанням.

В Україні без яких-небудь винятків і додаткових умов фотографічні твори почали визнаватись об’єктами авторського права тільки з 23 лютого 1994 року. Захист авторського права на фотографії передбачено Законом України “Про авторське право і суміжні права”, де в п. 10 ст. 8 цього Закону вказано, що “об’єктами авторського права є фотографічні твори, в тому числі твори, виконані способом, подібним до фотографії” [3].

Проблемою захисту авторського права на фотографічні зображення є відсутність чіткого визначення самого терміна “фотографія”.

**Фотографія** (фр. photographie від давньогрец. φως / фотос – “світло” + γραφω – “пишу”) – техніка малювання світлом (світлопис): отримання та збереження статичного зображення на світлочутливому матеріалі (фотоплівці чи матриці) за допомогою відповідної апаратури (фотоапарат, фотокамера) [4].

З урахуванням способу отримання фотографії визначення може бути таким:

**фотографія** – це процес чи(і) мистецтво фіксування об’єкта за допомогою світлочутливого засобу через фотографічну лінзу в пристрої, відомому як камера, яка запам’ятовує підсумкову інформацію хімічним або електронним способом для їх подальшого використання в різних сферах діяльності людини.

Також фотографією чи фотознімком називають кінцеве зображення, отримане в результаті процесу фотографування для безпосереднього розгляду його особою.

Найповнішим визначенням поняття “фотографія” є таке:

**фотографія** – це твір, який фіксується на будь-якому матеріальному носії (папері, фотоплівці, негативі, позитиві, магнітній стрічці, магнітному диску, компакт-диску, комп’ютерних пристроях для запису зображення в цифровому вигляді тощо) у вигляді зображень (аналогових чи дискретних сигналів, призначених для відтворення або кодування зображення), сприйняття якого можливе візуально на матеріальному носії або за допомогою відповідних технічних засобів [5].

Останнє визначення є найповнішим з погляду інформаційних технологій. Тому надалі буде використовуватися саме воно.

**Слайдфільми і діафільми** також є, по суті, фотографічними творами, оскільки відрізняються від інших аудіовізуальних творів тим, що образи, що містяться в них, та інформація сприймаються із затримкою в часі, дискретно. Проте ці твори також можуть охоронятися авторським правом, як фотографічні твори.

**Фотографи** не відразу були визнані власниками авторських прав на свої твори.

Протягом довгого часу питання про статус фотографічних творів як самостійного виду об’єктів авторського права було предметом дискусії. Багато хто розглядав фотографію лише як результат технічного копіювання за допомогою фотоапарата і набору хімікатів.

Проте внесок фотографа в створення фотографії має творчий характер, адже він сам вибирає сюжет, формує композицію, оцінюючи естетичну виразність створюваного кадру.

Необхідними документами для реєстрації авторського права на фотографічне зображення є:

- заява українською мовою, яка складається у формі, затвердженій Державним департаментом інтелектуальної власності;
- екземпляр твору (опублікованого або неопублікованого) на матеріальному або електронному носії;
- якщо фотографічне зображення оприлюднене, необхідно подати документи, які свідчать про факт і дату оприлюднення цього фотографічного зображення;
- доручення встановленого зразка на патентного повіреного, який представлятиме інтереси фотографа щодо реєстрації об’єкта авторського права;

- документ про оплату збору за підготовку до реєстрації авторського права на твір;
- документ про оплату державного мита за видання свідоцтва (вказаний документ подається до Державного департаменту інтелектуальної власності після отримання Рішення про реєстрацію авторського права на цей фотографічний твір);
- документ, який засвідчує перехід у спадок майнового права автора (якщо заявку подає спадкоємець автора) [5].

### Цілі статті

Метою цієї статті є визначення взаємозв'язку між об'єктами фотографування та фотографами в контексті авторського права.

### Основний матеріал

Розгляд проблем авторського права на фотографічний твір із зображенням фізичної особи необхідно розпочати з таких понять, як “портфоліо” та “фотобанк”.

**Портфоліо** (от англ. portfolio – портфель, папка, “справа”) – набір виконаних архівних робіт, підготований для показу потенційному покупцеві дизайнером, фотографом, моделлю [7].

Інакше кажучи, портфоліо – це набір документів, що містять інформацію про особисті досягнення автора.

Залежно від виду професійної діяльності, особа, для якої створюється портфоліо, може вибрати один з таких типів портфоліо:

- модельне портфоліо (для професійних моделей, модельних агентств, глянцевиx журналів);
- артистичне портфоліо (інакше – акторське портфоліо);
- театральнo-костюмоване портфоліо;
- спортивне портфоліо.

Крім суб'єкта фотографування та фотографа, у створенні портфоліо беруть участь декілька творчих груп. Тому необхідно виділити ті з них, результати творчої праці яких можуть отримати авторсько-правову охорону, оскільки твори художнього дизайну є витворами образотворчого мистецтва (ст. 1 Закону України “Про авторське право і суміжні права”).

Для модельного портфоліо це, зокрема: модельєри, стилісти, перукарі, візажисти.

Для артистичного (акторського) – ті самі, що і для модельного портфоліо, а також режисер.

Для того, щоб створити театральнo-костюмоване портфоліо, необхідно залучити ще й художника і (або) декоратора.

Процес створення професійного портфоліо зображено на рис. 1.

Учасників створення портфоліо, результати роботи яких претендують на статус “об'єкт права інтелектуальної власності”, подано у таблиці.

Фахівці, що беруть участь у створенні портфоліо	Результати творчої діяльності
Модель, артист	Виконання
Модельєр	Твір художнього дизайну
Режисер-постановник	Сценарний твір
Художник (декоратор)	Твір графіки
Фотограф	Фотографічний твір

Роботи візажистів, перукарів, стилістів не є об'єктами інтелектуальної власності.

У зв'язку з тим, що особа, для якої створюють портфоліо (модель, артист тощо), не отримує грошей за фотографування, використовувати такі фотографічні твори без її дозволу не можна (частина 2 ст. 308 Цивільного кодексу України). Фотографи, які використовують портфоліо у власних цілях (наприклад, відтворюючи (тиражуючи) фотографічні твори, розміщуючи їх на сайтах в Інтернеті, а також виконуючи будь-які інші дії, які належать до способів використання твору), повинні пам'ятати про це (ст. 441 Цивільного кодексу України).

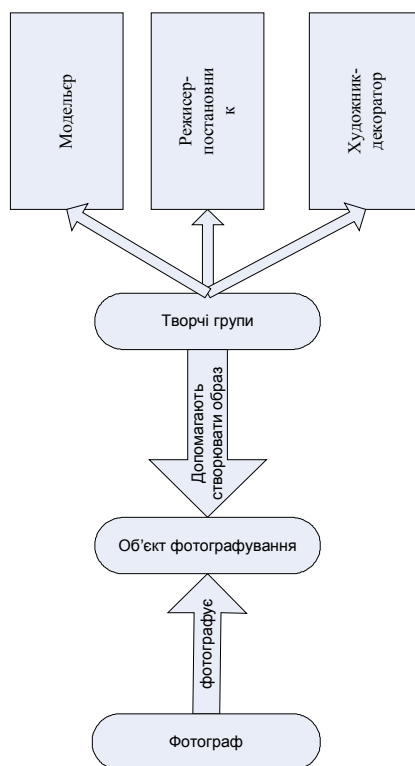


Рис. 1. Процес створення професійного портфоліо

Для того, щоб правомірно використовувати портфоліо, фотограф повинен отримати дозвіл на нього від особи, яка зображена на фотографічних творах. Цей дозвіл оформляється письмовим ліцензійним договором.

Оскільки для створення портфоліо використовуються сценарій та ескізи, то не можна забувати про те, що іноді використовувати фотографічні твори портфоліо без дозволу авторів сценаріїв і розробників ескізів не можна, оскільки фотографічні твори з портфоліо можуть бути похідними творами від сценарного твору або твору графіки.

Крім того, фотографічні твори портфоліо не можна використовувати без дозволу автора моделі одягу, за умови, що ця модель отримала авторсько-правову охорону.

Наступним поняттям, яке треба розглянути, є поняття “фотобанку”.

**Фотобанк** – це бібліотека зображень, якими розпоряджається суб'єкт підприємницької діяльності, надаючи за плату всім охочим право на використання фотографічних творів [8].

Для уникнення конфліктів між авторами фотографічних творів та фотобанками укладаються ліцензійні договори приєднання (**ліцензійний договір приєднання** – договір, умови якого встановлені однією зі сторін у стандартній формі, які можуть бути укладені лише приєднанням другої сторони до запропонованого договору загалом. Інша сторона не може запропонувати свої умови договору. Договір приєднання може бути змінений або розірваний на вимогу сторони, яка приєдналася, лише на підставах, передбачених законом).

Проте доволі часто в ліцензійних договорах, відповідно до яких здійснюється робота багатьох фотобанків, містяться нечіткості, які можуть призводити до фактів порушень авторських прав. Зокрема, не всі фотобанки мають дозвіл надавати користувачам право на використання фотографічних творів, оскільки відповідно до ліцензійного договору з автором твору, багато фотобанків не мають права на субліцензію (**субліцензія** – різновид простих і виняткових ліцензій, що відрізняються від останніх тим, що укладає їхній контрагент-ліцензіат, який купив первісну ліцензію. За умовами й обсягом переданих прав субліцензія цілком залежить від спочатку укладеного ліцензійного договору. Ліцензіати, що одержали просту ліцензію, передавати субліцензію не мають права). Такий фотобанк, видаючи ліцензію на використання фотографічного твору, порушує авторське право її автора.

Фотобанки країн, що входили до складу СРСР, наприклад, України чи Російської Федерації, не завжди можуть викупити у авторів виняткові майнові права на фотографічні твори, задовольняючись роллю ліцензіата (особа, яка отримує право на використання твору). Така схема роботи фотобанку призводить не тільки до порушень авторських прав, але і значно ускладнює розрахунки з авторами (правовласниками) творів.

На відміну від фотобанків країн, що входили до складу СРСР, зарубіжні фотобанки є правовласниками авторських прав на фотографічні твори. Наявність виняткових майнових прав на фотографічні твори практично не породжує проблем з авторськими правами у користувачів фотографічних творів.

На рис. 2 показано відношення між основними об'єктами в системі “Фотограф–Фотобанк–Користувач”, яке ґрунтується на застосуванні невиключної ліцензії та винагороди за використання фотографічних творів (**невиключна ліцензія** – ліцензія, яка не виключає можливості використання ліцензіаром твору та видавання ним іншим особам ліцензії на використання цього твору [6]).

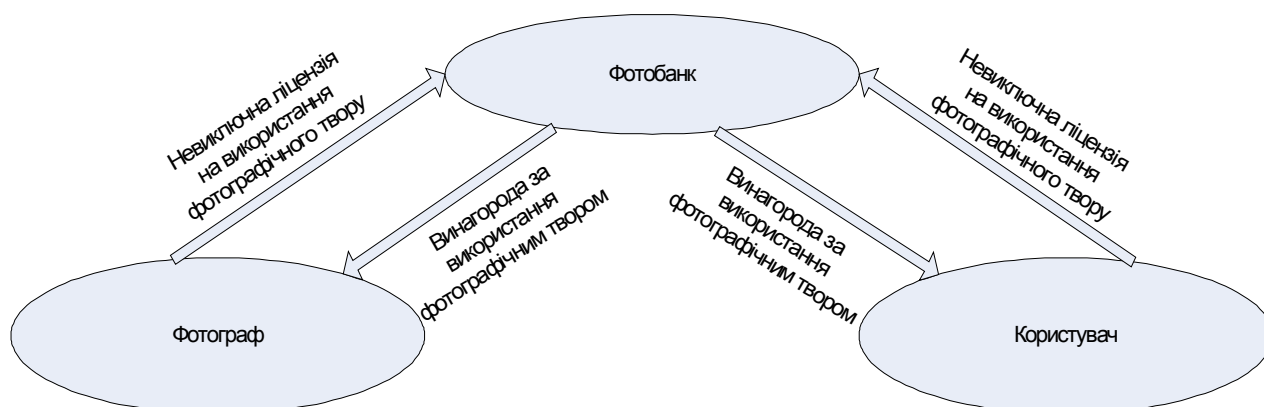


Рис. 2. Відношення між основними об'єктами в системі “Фотограф–Фотобанк–Користувач”

З вищенаведеного випливає, що створення портфолію і фотобанків пов'язане з використанням фотографій, на яких наявні суб'єкти фотографічного зображення. Якщо фотобанки не вимагають від авторів фотографічних творів із зображенням фізичної особи дозволу від цієї особи на використання її образу, то в такому разі можна чекати позовів від цих фізичних осіб про захист їхніх прав.

Наприклад, **актор, співак або інша особа**, яка запрошує фотографа для того, щоб той зробив низку знімків, як правило, ніяких договорів з фотографом не укладає. Фотограф виконує роботу, віддає знімки замовникові й отримує обумовлену винагороду.

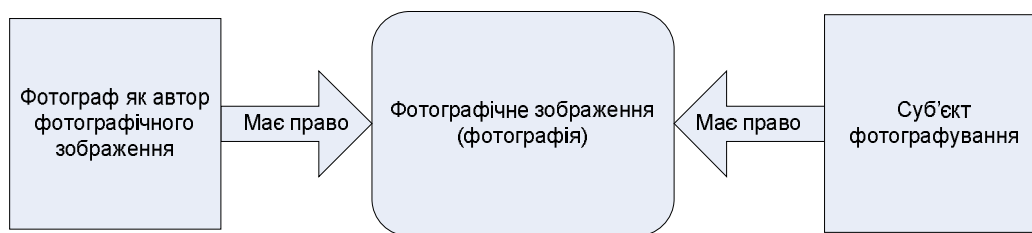
Ця ситуація є складною, оскільки, з одного боку, фотограф є автором створених ним фотографій, з іншого – він не є об'єктом фотографування, отже, він не має права використовувати зроблені ним фотографії без згоди об'єкта фотографування.

Тому необхідно дати визначення суб'єкта фотографічного зображення (СФЗ).

Суб'єкт фотографічного зображення (СФЗ) – особа, що позує фотографу за власною згодою за винагороду чи без неї.

Тому, з одного боку, якщо замовник передасть фотографії самого ж себе у видавництво для публікації, у видавництво може звернутися фотограф з претензією про те, що з ним договір про відтворення твору не укладав.

З іншого боку, заплативши гроші, фотограф має лише матеріальний носій – фотографію, слайд або фотоплівку. Авторське право залишилося за суб'єктом фотозйомки.



*Рис. 3. Відношення між суб'єктами Фотограф–Фотографічне зображення–Суб'єкт фотографування*

З вищесказаного можна зробити висновок, що авторське право є незалежним від права власності на матеріальний об'єкт, в якому твір виражений. Передавання права власності на конкретний фотознімок саме по собі не означає передавання авторських прав на цей твір. Тобто, якщо особі подарували фотознімок, то вона має право помістити його, наприклад, в особистий альбом для перегляду у сімейному колі, але не має права публікувати його в ЗМІ, не отримавши на те згоди автора. За порушеннями такого характеру в судовій практиці було декілька прецедентів. І претензії фотографів у такому разі цілком правомірні. З іншого боку, претензії можуть бути і від суб'єкта фотографування. І їхні претензії в цьому випадку будуть також цілком правомірні.

Видавці також повинні пам'ятати, що будь-яке використання творів, які охороняються законом, допускається тільки на підставі авторського договору з правовласником. Щоб уникнути конфліктів у майбутньому, замовник може укласти з фотографом договір про передавання виняткових майнових прав, і тоді він придбає право розпоряджатися фотографіями в повному об'ємі.

Відносини між редакцією друкованого видання та фотографом з одного боку і суб'єктом фотографування з іншого розглянуті в [10].

Редакція друкованого видання, навіть якщо фотограф безпосередньо сам віддав їй фотографічне зображення, не має ніяких прав на знімок без наявності між сторонами письмових договірних відносин. Як правило, автор приносить фотографії для того, щоб редакція їх проглянула і повідомила свою думку про можливість їх опублікування. Якщо певні матеріали із запропонованого зацікавили редакцію, то вона повинна письмово погодити з фотографом умови майбутнього використання, уклавши авторський договір. Цивільний кодекс України не допускає усної форми договору про розпорядження матеріальними правами авторського права шляхом публікації фотографічного твору в періодичній пресі. Кодекс чітко встановлює, що операції юридичних осіб між собою і з громадянами про розпорядження матеріальними правами авторського права в обов'язковому порядку повинні здійснюватися у письмовій формі.

Зазначимо, що відповідно до Цивільного кодексу недотримання письмової форми операції не звільняє від відповідальності. Крім того, у разі суперечки це позбавляє сторони будь-якої можливості посилатися на підтвердження операції, але не позбавляє їх права наводити письмові й інші докази. Отже, редакції періодичного видання доцільно укладати письмові договори з авторами, зокрема з фотографами (не обов'язково на кожне використання, адже можна підписати договір на право використання визначених сторонами знімків упродовж певного періоду (наприклад, року). У разі відсутності письмового авторського договору при судовому розгляді редакція друкованого видання навряд чи зуміє довести факт наявності договірних відносин з фотографом.

Отже, фотографуючи фізичну особу, необхідно пам'ятати про обмеження, які накладають ці закони на фотографа.

1. Знімати фізичну особу на фото-, кіно-, теле- або відеоплівку можна тільки за її згодою. Виняток становить зйомка, яка здійснюється для висвітлення заходів публічного характеру, зокрема відкрита зйомка на вулицях, зборах, конференціях, мітингах тощо (частина 1 ст. 307 Цивільного кодексу України). Такий виняток зроблений для того, щоб громадяни України могли із ЗМІ оперативного дізнаватися про політичні, культурні та інші події, які відбуваються в суспільстві.

Проте треба звернути увагу на те, що це обмеження заторкує тільки зйомку фізичних осіб і не стосується використання відзнятого матеріалу.

2. Закон встановлює, що “публікація, відтворення і розповсюдження витвору образотворчого мистецтва, на якому зображена фізична особа, допускається лише з відома цієї особи, а у разі його смерті – з відома його дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає – батьків, братів і сестер” (частина 1 ст. 308 Цивільного кодексу України).
3. Якщо фізична особа позувала авторові за плату, то фотографічний твір може бути публічно показаний, відтворений або поширений без її згоди (частина 2 ст. 308 Цивільного кодексу України). У цьому випадку треба мати документи, що можуть підтвердити оплату послуг фізичної особи за позування перед об’єктивом фотоапарата (у разі будь-яких судових позовів з боку об’єкта фотографування).

Необхідно відзначити, що у вищеперелічені обмеження не входить право на переробку фотографічних зображень, зокрема, без дозволу фізичної особи, яка зображена на фотографії, не можна об’єднувати наявне зображення з іншим зображенням, текстом і графікою. Також це зображення не можна обрізати, змінювати і виконувати з ним будь-які інші дії, в результаті яких зображення піддається змінам.

Окремо зазначимо, що автор (правовласник) фотографічного зображення (фотограф) також не має права передавати твір із зображенням фізичної особи в ефір і по кабельних мережах, а також здійснювати з ним інші дії, які є способами використання творів, і не перераховані в статті 308 Цивільного кодексу України.

Отже, для того, щоб використовувати фотографічне зображення способами, які не перераховані в статті 308 Цивільного кодексу України, фотографу необхідно отримати дозвіл на ці дії від фізичної особи, яка зображена на фотографії.

У зв’язку з тим, що інші особи не мають права використовувати твір із зображенням фізичної особи згідно із нормою закону, викладеною у статті 308 Цивільного кодексу України, то від цієї особи фотограф повинен отримати дозвіл на передавання права на використання його образу іншій особі, наприклад видавництву.

Відношення між основними суб’єктами цієї предметної області зображено на рис. 2.

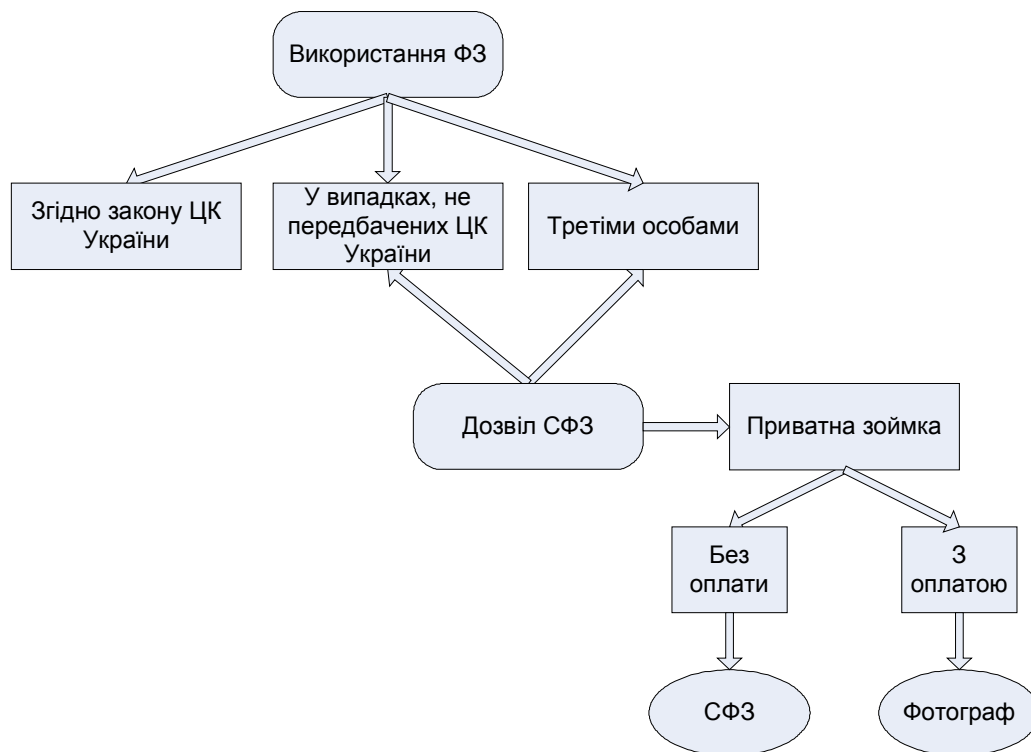


Рис. 4. Відношення між основними суб’єктами предметної області

## Висновки

Проблема захисту прав та інтересів авторів творів фотографії останнім часом актуалізувалася. На жаль, порушення, пов'язані з використанням цієї категорії об'єктів авторського права, численні і, можна стверджувати, повсюдні. У пресі, на телебаченні, в книговиданні, в шоу-бізнесі права фотографів практично не дотримуються, а окремі претензії і судові позови за фактами порушень досі є винятком, а не правилом.

1. *Основи цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік від 1 травня 1962 р.* 2. *Державні норми ЦК УРСР (до 23.12.1993): ч. 2 ст. 473.* 3. *Закон України “Про авторське право і суміжні права” від 23.12.1993 р.* 4. *[Електронний ресурс] /Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F>.* 5. *[Електронний ресурс] /Режим доступу: Авторское право в Украине <http://copyright.com.ua/foto.html>.* 6. *[Електронний ресурс] /Режим доступу: <http://rupor.regionpr.ru/project/slovpr/>.* 7. *[Електронний ресурс] /Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BA>.* 8. *[Електронний ресурс] /Режим доступу: Володимир Коноваленко [notek@optima.com.ua](mailto:notek@optima.com.ua) <<mailto:notek@optima.com.ua>>.* 9. *[Електронний ресурс] /Режим доступу: Регистрация торговой марки, авторского права –NET-LAW.BIZ.* 10. *Коноваленко В. Авторське право: авторів, редакторів, видавців. – Х.: Чинник, 2007. – 3. 122.*

УДК 004.9

Я.І. Виклюк\*, Н.М. Івануцак\*\*

\*Національний університет “Львівська політехніка”

\*\*Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича

## МЕТОДОЛОГІЯ ЕКОНОФІЗИКИ ЯК ОСНОВА ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ РОЗВИТКУ ТА АВТОМАТИЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СТРУКТУР

© Виклюк Я.І., Івануцак Н.М., 2009

**Розглянуто необхідність створення інформаційних систем, які повинні ґрунтуватися на нових методологіях. Здійснено огляд концепцій представників еконофізики, визначено причини її ефективності як фундаменту для побудови нових інформаційних систем.**

**Ключові слова – інформаційні системи, концепції представників еконофізики.**

**In this work has been shown the necessity of creation of the information systems, which must based on new methodologies. The review of conceptions of econophysic's representatives has been carried out, the reasons of its efficiency has determined as foundation in construction of the new information systems.**

**Keywords – information systems, conceptions of econophysic's representatives.**

### Вступ

Розвиток соціально-економічних систем потребує підтримки виробничих, адміністративних та управлінських процесів за допомогою аналітичних та інформаційних технологій.

Для вирішення проблем розвитку та економічного зростання важливим є питання формалізації інформації для здійснення ефективного управління інформаційними потоками. Для